

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
доктору політичних наук, професору,
декану факультету міжнародних відносин
Шуляк Антоніні Миколаївні

ВІДГУК

офіційного опонента – професора кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка», доктора політичних наук, професора Хомі Наталії Михайлівни на дисертаційну роботу Моренчука Андрія Андрійовича «Безпекові аспекти міжнародних відносин України та Японської Держави в контексті російсько-української війни», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена важливістю вивчення особливостей співпраці України у сфері безпеки з різними державами в умовах опору російській агресії. Така співпраця має особливе значення не лише в умовах повномасштабної війни, але й її роль буде визначальною для повоєнної відбудови України, а також для запобігання у майбутньому такій зовнішній агресії. Відтак важлива наукова оцінка можливостей, ризиків, перспектив і т. ін. взаємин з різними державами у напрямку посилення безпеки.

Японія серед партнерів України займає особливе місце, адже вона першою серед азійських держав озвучила підтримку України, а також сама відчуває сильні загрози національній безпеці через політику Китаю, Росії та КНДР. Той факт, що Україна та Японія нині активно працюють над підписанням найближчим часом нової угоди про співпрацю у сфері безпеки, засвідчує рівень нашого партнерства, а відтак – актуалізує його дослідження.

Обґрунтованості тверджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, сприяли:

– по-перше, структура проведеного дослідження, що розкриває авторський підхід до викладу не лише безпекової співпраці України та Японії

в умовах викликів, спричинених російською агресією, а й представляє географічно та геополітично ширший контекст;

– по-друге, достатньо опрацьована дисертантом та адекватно використана в ході дослідження література з обраної теми. Про це незаперечно свідчать, як підрозділ 1.2. «Джерельна база та методологія дослідження» (с. 54-74), так і «Список використаних джерел» (с. 2-262), що включає 499 позиції, і, зокрема, вітчизняних (позиції 197-258) та закордонних (позиції 259-499) дослідників. Використана значна кількість найновіших наукових джерел, нормативно-правова база;

– по-третє, неупередженість аналізу, яку забезпечили застосовані у ході його проведення методи аналізу (поєднання контент-аналізу, івент-аналізу, методу сценаріотехніки та прогнозування), а також методологічних принципів (об'єктивності, історизму, раціонального підходу та абстрагування);

– по-четверте, ретельна робота з понятійно-категоріальним апаратом дослідження та, відповідно, представлення/розкриття на сторінках дисертації суті таких феноменів/явищ, як «безпека» та похідні від нього, «стратегічні комунікації», «військово-технічне співробітництво», «санкції» та ін.

Щодо **новизни результатів** дисертації, конкретизованої на стор. 25-27, відзначаю, що запропонований автором кут зору на: 1) чинники, які зумовлюють підтримку Японією України; 2) форми та обсяги допомоги Японії Україні в умовах війни; 3) вплив російсько-української війни на здійснення Японією реформ у сфері безпеки і т. ін., варто розглядати як новизну дослідження, достатню (у кількісному та якісному сенсах) для роботи рівня доктора філософії.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Результати дослідження (як засвідчує Додаток А) достатньо представлені у трьох статтях, з яких одна індексована наукометричною базою Web of Science. Крім того, результати дослідження пройшли ґрунтовну апробацію, віддзеркалившись у матеріалах міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Показово, що публікації оприлюднювалися ритмічно – впродовж чотирьох років – з 2019 р. до 2023 р. включно.

Практичне значення роботи зумовлене можливістю використання висновків та результатів, обґрунтованих дисертантом А. А. Моренчуком у: 1) подальших безпекознавчих дослідженнях; 2) роботі урядових та неурядових інституцій України, які працюють з японськими партнерами; 3) навчальному процесі (міжнародні безпекові студії).

Дослідження формує наукові уявлення про: 1) позицію Японії щодо глобальних безпекових викликів у цілому та російської агресії щодо України, зокрема; 2) безпекові виклики як України, так і Японії; 3) співпрацю України та Японії щодо посилення безпеки у різних сферах; 4) основні проблеми і перспективи українсько-японських взаємин у сфері безпеки. Результати дослідження сприятимуть подальшій науковій концептуалізації проблематики безпекового виміру співпраці України та Японії.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. В анотації до дисертації А. А. Моренчука (підготовленій відповідно до чинних вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії») знайшли своє відбиття основні положення та висновки, обґрунтовані автором у дисертаційному дослідженні.

Дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Кваліфікаційне дисертаційне дослідження А. А. Моренчука містить посилання на літературу/джерела інформації (у випадках цитування), що є аргументом на користь висновку про академічну доброчесність автора дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження безпекового виміру міжнародних відносин України і Японії» дисертант дослідив концептуальні підходи до безпекової політики (с. 30-54) та схарактеризував джерельну базу та методологію дослідження (с. 54-74).

Дисертант слушно відзначає: відсутність єдиного наукового підходу до тлумачення безпеки; недостатню вивченість безпекових аспектів українсько-японського міжнародного співробітництва.

У Розділі 2 «Характеристика підтримки України Японською Державою в умовах російсько-української війни» дисертант дослідив еволюцію взаємин двох держав від часу проголошення незалежності України до повномасштабного російського вторгнення (с. 75-83). Систематизовано міжнародну підтримку України в умовах десятиріччя російсько-української війни (с. 83-104). Розглянуто надання Японією Україні гуманітарної та фінансової підтримки після початку російського повномасштабного вторгнення (с. 104-130).

Розділ 3 «Зовнішні виклики національної безпеки України та Японії в контексті російсько-української війни» містить аналіз: змін в російсько-японських відносинах (с. 131-148); зближення Росії та Китаю (с. 148-156); поглиблення взаємин Росії з КНДР (с. 156-160); російсько-іранське співробітництво (с. 161-173). Усі ці питання розглянуті в контексті викликів для глобальної та регіональної безпеки. У цьому ж розділі дисертант викладає своє бачення проблем і перспектив міжнародних відносин України й Японії у сфері безпеки (с. 173-192).

Логічним завершенням дисертації є висновки (с. 193-196), формулювання яких заперечень не викликає.

Загалом, дисертаційне дослідження А. А. Моренчука здійснено на достатньому професійному рівні. Водночас хотіла б висловити кілька побажань та зауважень:

1. Розділ 3 викликає застереження щодо структури, адже поєднує виклики для безпеки з аналізом перспектив українсько-японських відносин. На нашу думку, підрозділ 3.5. мав би бути окремим ґрунтовним розділом, а виклад питань 3.2.-3.4. мав бути чітко сконцентрований на впливі процесів, які аналізує дисертант, на безпеку як Японії, так і України.

Найявний відхід від українсько-японського вектора аналізу в більшій частині цього розділу дисертації, коли вивчаються зміни російської політики щодо КНДР, Ірану та Китаю. Хоч авторський підхід дозволив розкрити глибину глобальних та регіональних безпекових викликів, однак це не сприяло аналізу предмета дослідження (безпекових аспектів співробітництва України та Японії в умовах російсько-української війни). Вочевидь, задум дисертанта полягав у представленні розширення співпраці згаданих недемократичних акторів як викликів національній безпеці Японії та України. Однак взаємовпливи в межах умовних безпекових квадратів «Росія – Китай – Японія – Україна», «Росія – КНДР – Японія – Україна», «Росія – Іран – Японія – Україна» розкриті недостатньо й обмежені занадто стислими висновками. Якщо ці зв'язки глибоко не виявити, то включення в «орбіту» україно-японського аналізу Китаю, КНДР та Ірану в такому масштабі, як це зробив дисертант, не видається доцільним.

2. У аналізі українсько-японських взаємин від 1991 р. (підрозділ 2.1.) дисертант згадує численні заяви, візити тощо, але в цьому масиві фактів доцільно було послідовно виокремлювати саме безпекову складову, заявлену в документах чи представлену в ході візитів. Подекуди не вистачає конкретики щодо саме безпекового виміру співпраці двох держав. Наприклад, дисертант згадує (с. 80) про підписаний у 2018 р. Меморандум між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Японії щодо співробітництва та обмінів у сфері оборони, однак з викладу не зрозумілий його зміст, яке практичне значення він мав.

Дисертант подекуди відходить від предмета дослідження (за межі безпекових питань україно-японської співпраці). На нашу думку, фокус уваги повинен був для повноти розгляду чітко стосуватися саме безпеки. Розкриття українсько-японської співпраці в різних сферах (політичній, економічній, гуманітарній та ін.) виправдане, але аналіз щоразу мав спрямовуватися у безпекову площину, що запобігло б віддаленню від визначеного предмета дослідження.

3. Автор часто не посилається безпосередньо на документи, а лише на публікації в медіа, в яких ці документи згадані. Список джерел це відповідно ілюструє. У випадку, якщо того чи іншого безпекового документа у відкритому доступі нема, то доцільно посилатися не на новинні джерела, а на офіційні. Наприклад, у випадку зі згаданим вище меморандумом між міністерствами оборони двох держав щодо співробітництва та обмінів у сфері оборони альтернативою може бути «Біла книга – 2018. Збройні Сили України», підготовлена Міністерством оборони України та Генеральним штабом ЗСУ.

Зустрічаються неточні переклади цитат. Наприклад, цит. с. 126: «прем'єр-міністр Японії Ф. Кішіда заявив: «Україна може бути Східною Азією завтрашнього дня [...]». Насправді Ф. Кішіда говорив: «Ситуація в Україні може перерости у те ж саме в Східній Азії».

Згадані приклади з роботи спрямовані привернути увагу до ретельності роботи з першоджерелами та точності перекладу. Загалом дещо новинний стиль, притаманний частині дисертації, доцільно було б замінити на наукову інтерпретацію автором цих процесів, пошук причинно-наслідкових зв'язків у контексті предмета дослідження.

4. На нашу думку, доцільно було систематизувати, згрупувати за сферами співпраці всі взаємодії України та Японії за час російсько-української війни з уточненням того, яке значення ця співпраця має для сфери безпеки. Згрупування таких емпіричних даних, оформлення їх, до прикладу, як таблиць, могло б стати основою для розуміння того, щодо яких безпекових аспектів взаємодія двох держав наявна, а в яких сферах вона не розвивається або є на початковому рівні взаємодій.

Прикладом того, як відсутність фактологічної систематизації, не дозволяє оцінити масштаби та вплив тих чи інших ініціатив, спрямованих на безпекове середовище, є тема санкційної політики Японії. Дисертант згадує про санкції в теоретичному ключі (с. 51-53) та про антиросійські санкції Японії (с. 89-91, 96, 98 та ін.), однак відсутня їх систематизація, аналіз впливу на

безпекове середовище як секторальних, так і персональних санкцій. Санкціям не лише доцільно було б приділити більшу увагу в частині систематизації, а й показати, чи мають вони очікуваний вплив на безпековий ландшафт.

5. Потребує посилення аналіз перспективи участі Японії у майбутній повоєнній відбудові України. Дисертант згадує про це (с. 93, 116, 130, 191), однак з огляду на виняткову актуальність питання для України йому слід було приділити окрему увагу, визначивши пріоритети такої співпраці, а особливо – а проблеми та потенційні загрози тощо.

Автор акцентує передусім на тому, що дала/може дати Японія Україні. Однак доцільно було б з'ясувати, що Україна дає/може дати Японії, адже відносини двох держав не мають бути, образно кажучи, «вулицею з одностороннім рухом». Доцільно було б з'ясувати інтереси Японії від співпраці з Україною. Очевидно, що японські посадовці за час повномасштабного вторгнення Росії в Україну уважно вивчають та засвоюють ключові уроки боротьби України з огляду на всі ризики затяжних збройних конфліктів у Індо-Тихоокеанському регіоні.

Попри висловлені побажання та зауваження, вважаю, що представлена А. А. Моренчуком дисертація заслуговує на позитивну оцінку.

Висновок. Вивчення та аналіз дисертаційного дослідження, наукових праць А. А. Моренчука дозволяє твердити про актуальність, новизну її дослідження. Задекларована в дисертації мета досягнута, завдання розв'язані, результати достатньою мірою верифіковані та мають наукову цінність, можуть бути використані для подальших наукових розробок науковцями, експертами у сфері безпекознавства.

Дисертаційна робота Моренчука Андрія Андрійовича «Безпекові аспекти міжнародних відносин України та Японської Держави в контексті російсько-української війни» є самостійною та завершеною працею. Сукупні наукові результати, здобуті в ході її проведення, є розглядом низки питань багатопланової та різнорівневої політичної проблематики українсько-японської співпраці у безпековій сфері.

Враховуючи вищесказане, вважаю, що дисертація відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами; в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 р. № 502), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). Відтак автор дисертації, Моренчук Андрій Андрійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Наталія ХОМА

Підпис Наталії Хоми засвідчує
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

12.07.2024

Роман БРИЛИНСЬКИЙ